

Grafelijkheidspaal, de vroegere grens van het stuk zeedijk dat het bestuur van Polder Zeevang moest onderhouden, ligt het poldertje Etersheimerbraak. In januari 1916 heeft de dijk het hier zwaar te verduren gehad. Voor het herstel van de dijk is in een deel van het poldertje 2,5 m klei afgegraven, waardoor het maaiveld op 6,20 m beneden NAP kwam te liggen. Alleen een stukje van de Zuid-Hollandse Zuidplaspolder ligt nog lager.

4 Kijkmolen De Breekermolens bij Etersheim heeft tot 1920 gedraaid en is daarna ontmanteld. Sinds 2005 is de molen terug in zijn oude gedaante en draaien de wieken weer regelmatig. Tijdens de weekeinden is het interieur, waaronder een piepklein molenaarswoningje, vrij te bezichtigen. Ernaast is een gezellig bezoekerscentrum. Open za. - zo. 10.00 - 18.00 uur.

5 Edam vierde in 2007 zijn 650e verjaardag en is doordrenkt met geschiedenis. Neem rustig de tijd om de middeleeuwse straatjes, grachten en ophaalbruggen te bekijken. Scheepswerven, kaas

en visserij zorgden vroeger voor welvaart. De route maakt een lus langs de beide kanten van het Oorgat, waardoorheen de schepen het stadje in en uit kunnen varen. De sluis bij de monding van het Oorgat, die in 1565 is aangelegd om het achterland te beschermen tegen overstromingen, maakte Edam minder aantrekkelijk voor de internationale scheepvaart.

6 Volendam Nog steeds bezoeken mensen uit de hele wereld Volendam voor de klederdrachten en de haven. Autochtonen in klederdracht

worden steeds schaarser, maar bezoekers kunnen zich op verschillende plaatsen zelf in deze kleren steken en laten fotograferen. Achter de toeristendrukke zijn wel degelijk schitterende straatjes en geveltjes te vinden.

PRAKTISCHE INFORMATIE

Parkeren

In **Kwadijk** op het terreintje op de hoek van de Durkweg. Gezien vanaf de Durkweg fietst u rechtsaf en richting knooppunt 04.

Horeca

Beets Eetcafé De Drie Hamers, Beets 48. Tijdens zomervakantie dagelijks vanaf 12.00 uur. Daarbuiten wo. - ma. vanaf 15.00 uur; di. gesloten. **Etersheim Bezoekerscentrum De Breek**, Etersheimerbraakweg 5. Za. - zo. 10.00 - 18.00 uur. Ma. - vr. gesloten.

Warder Hotel-Restaurant Zeven-A, IJsselmeerdijk 7a. Dagelijks vanaf 10.00 uur. **Volendam Grand Café-Restaurant De Dijk**, Haven 108. Dagelijks vanaf 10.00 uur.

24 Schoorlse Duinen-route

Afstand: 38 km

De Schoorlse Duinen zijn de hoogste van Nederland, met toppen van bijna 55 m. Vroeger werden bewoners van omliggende dorpen geteisterd door zandstormen. Om het stuivende zand aan banden te leggen, is eind 19e, begin 20e eeuw bos aangeplant. Nu wordt hier en daar de menselijke greep op de natuur weer losgelaten. Ten noorden van Bergen aan Zee is in 1997 de eerste duinenrij doorgraven, zodat de zee een stuk de duinen kan binnendringen. Ook zijn stukken duin afgeplagd, waardoor weer spontane duinvorming kan optreden. Meer informatie krijgt u in Bezoekerscentrum Het Zandspoor aan de Oorsprongweg 1 in Schoorl (ma. gesloten).

1 Grote grazers vervangen konijnen Konijnen hebben door hun vreetgedrag een grote invloed op de natuur. Begin deze eeuw was de konijnenpopulatie door epidemieën zodanig uitgedund, dat de duinen begonnen dicht te groeien. Door Schotse hooglanders in de duinen los te laten is geprobeerd de dynamiek terug te brengen. Deze runderen met hun rode haar en vervaarlijke

5

8

46

20

22

21

brede hoorns zijn inmiddels vertrouwde bewoners van Nederlandse natuurgebieden.

2 Nieuwe badplaats Bergen aan Zee is niet, zoals andere badplaatsen, ontstaan uit een vissersdorp. De burgemeester van Baarn, die hier veel grond bezat, zocht naar een manier om de schrale inkomsten uit deze grond te verhogen. Toerisme kon uitkomst bieden. Vanaf 1906 zijn hier enkele villaparken gebouwd: enerzijds villa's in de landschappelijke bouwstijl van Springer, daarnaast ook strakker vormgegeven woningen van Berlage. Veel oorspronkelijke bebouwing ging verloren tijdens de Tweede Wereldoorlog, maar het dorp toont toch een interessante staalkaart van 20e-eeuwse villa-architectuur.

3 Zeewering De Hondsbossche Zeewering heet naar het dorpje Hondsbosch, dat hier ooit in de golven verdween. De dijk is voor

het eerst aangelegd in de 16e eeuw, nadat alle duinen hier waren weggeslagen. Omdat men de dijk niet echt vertrouwde, legde men drie dijken achter elkaar: de waker, de slaper en de dromer. De opzet van de huidige dijk dateert van 1872. Aan het feit dat de dijk nu enkele honderden meters westelijker ligt dan de aangrenzende duinen is te zien dat de zee knaagt aan de duinen en langzaam terrein wint. Het leuke van deze dijk voor fietsers is, dat zij aan de zeezijde op de dijk kunnen fietsen.

4 Harger- en Pettemerpolder Deze polder is onderdeel van de vroegere zee-inham die door de aanleg van de Hondsbossche Zeewering is afgesloten. Het is een prachtige polder, met natte gebieden zoals De Putten, die zijn ontstaan doordat er klei is weggehaald om de dijk mee te verstevigen. In de natte delen is een bijzondere vegetatie ontstaan, mede door het brakke

kwelwater dat onder de dijk door komt.

5 Raadhuisje Naast de kerk van Schoorl staat het piepkleine voormalige raadhuisje van Schoorl. Nadat het nieuwe stadhuis in gebruik was genomen, is het oude in 1931 hiernaar toe verplaatst. Ervoor staat het beeld van Jan van Scorel, misschien wel de beroemdste man van Schoorlse bodem ooit. Hij werd in 1495 geboren als onwettige zoon van de dorpspastoor, maar ontwikkelde zich tot een duizendpoot: intellectueel, kanunnik, reiziger, ingenieur, maar bovenal schilder.

PRAKTISCHE INFORMATIE

Parkeren

In **Het Woud** tegenover de *Gasterij* of op het grotere terrein een stukje de duinen in. De route start bij knooppunt 5. **5a Bergen** Busker, Kerkstraat 1, 072 - 589 196. Als u in Bergen start, pakt u de route op bij knooppunt 49.

Horeca

Het Woud *Gasterij Het Woud*, Herenweg 95. Jul - aug di. - zo. 11.00 - 17.30 uur; ma. gesloten; daarbuiten za. - zo 10.30 - 17.30

uur; ma. - vr. gesloten. **Bergen aan Zee** *Hotel Meyer*, Jacob Kalffweg 4. Dagelijks vanaf 8.00 uur. **Camperduin** *V/h Paviljoen Minkema*, Heereweg 407. Dagelijks vanaf 10.00 uur. **Bergen** *Restaurant Duinvermaak*, Breelaan 132. Dagelijks 10.00 - 22.00 uur.

Bijzonderheden

Bij de ingang van het Noordhollands Duinreservaat moet u € 1,20 toegangsgeld betalen, via een automaat.

45

48

49

7

5

25 Kaasstadroute

Afstand: 37 km

Stormvloed sloegen in de 12e eeuw zo veel land in Noord-Holland weg, dat Alkmaar een open verbinding met zee had via enkele meren en het riviertje De Reker. Nadat veel meren in de 16e en 17e eeuw waren drooggelegd, liep de handel terug. Alkmaar werd een regionaal marktcentrum. De kaasmarkt, waarvoor het Waagplein speciaal is aangelegd, bestaat al sinds 1619. Nog steeds wordt 's zomers elke vrijdagochtend zo'n 30.000 kilo kaas verhandeld. De kaasdragers in hun witte pakken en de berries waarop zij de kazen dragen, zijn voor het publiek onmisbare sfeermakers. Het Hollands Kaasmuseum aan het Waagplein vertelt meer over de geschiedenis.

1 Ruinakerk Het is een bijzonder gezicht in hartje Bergen: een groot veld met in het midden een kleine kerk, resten van muren die laten zien hoe groot de kerk ooit was en daartussen, voor de ingang, een Zaanse houten huisje. Na een 'bloedwonder' in het jaar 1422 was de kerk een belevaatskerk, tot hij in 1574 werd verwoest door de Geuzen. Later is de kerk deels hersteld om te worden gebruikt voor protestantse diensten. Het Zaanse huisje is toegevoegd bij de restauratie tussen 1955 en 1960.

2 Molenrij Ooit stonden er maar liefst zes molens aan de Molenkade bij Oudorp. Ze hadden simpele namen gekregen: A, B, C, D, E en F. F, de meest oostelijke, brandde in 1688 af en is nooit herbouwd. Nadat de molens in 1941 hun waterstaatkundige functie waren kwijtgeraakt, werd A gedemonteerd en naar het Openluchtmuseum in Arnhem overgebracht. Daar werd hij getroffen door een Engelse bom; de resten verdwenen in kachels. Nu zijn er soms nog drie molens en soms vier: C is in 1999 én in 2004 afgebrand, maar hij wordt opnieuw herbouwd.

ondervinden. Vanwege de steilte heet hij in de volksmond 'Kippenbrug'.

3 Kippenbrug Naast de Ambachtmolen staat de in 2005 herbouwde Kerkbrug wit te fonkelen. Oorspronkelijk werd hij vooral gebruikt door boeren uit de Schermer op weg naar of terug van de kerk. Nu wordt hij veel gebruikt door fietsers en wandelaars die het polderland opzoeken. De brug is hoog en steil, zodat boten in de Schermerringvaart geen hinder

4 Poldermuseum Het Poldermuseum Heerhugowaard is ondergebracht in een gemaal dat in 1877 werd opgebouwd en tot 1994 in bedrijf was. De polder Heerhugowaard werd aanvankelijk met stoomkracht droog gehouden, vanaf 1935 met dieselmotoren en na de oorlog met elektriciteit. Het museum laat de geschiedenis van het gemaal zien, maar ook vroegere bezittingen van het polderbestuur en vondsten uit de polder, zoals het skelet van een dwergvinvis uit 2000 voor Christus. Het museum is open van eind apr - begin nov op elke zo. en elke eerste wo. van de maand, van 13.30 - 16.30 uur. www.poldermuseumheerhugowaard.nl

5 Schermer De Schermer was aanvankelijk een riviertje in een veengebied. Door ontginningen en stormvloeden was het riviertje in de 13e eeuw

uitgegroeid tot een binnenzee die rechtstreeks in verbinding stond met de Zuiderzee. In 1635 viel de polder van bijna 48 km² droog. Bij de inrichting werden alle wegen en percelen kaarsrecht gemaakt.

PRAKTISCHE INFORMATIE

Parkeren

In **Het Woud** tegenover de *Gasterij* of op het grotere terrein een stukje de duinen in.

48 Bergen Busker, Kerkstraat 1, 072 - 589 196. Als u in Bergen start, pakt u de route op bij knooppunt 49.

Horeca

Het Woud Gasterij Het Woud, Herenweg 95. Jul - aug di. - zo. 11.00 - 17.30 uur; ma. gesloten; daarbuiten za. - zo 10.30 - 17.30 uur; ma. - vr. gesloten. **Bergen Eetcafé Gorter**, Breelaan 26. Dagelijks vanaf 10.00 uur. **Alkmaar Restaurant De Alkmaarse Poort**, Omval 72. Ma. - vr. vanaf 9.00 uur, za. vanaf 10.30 uur, zo. vanaf 11.00 uur.

79

78

50

74

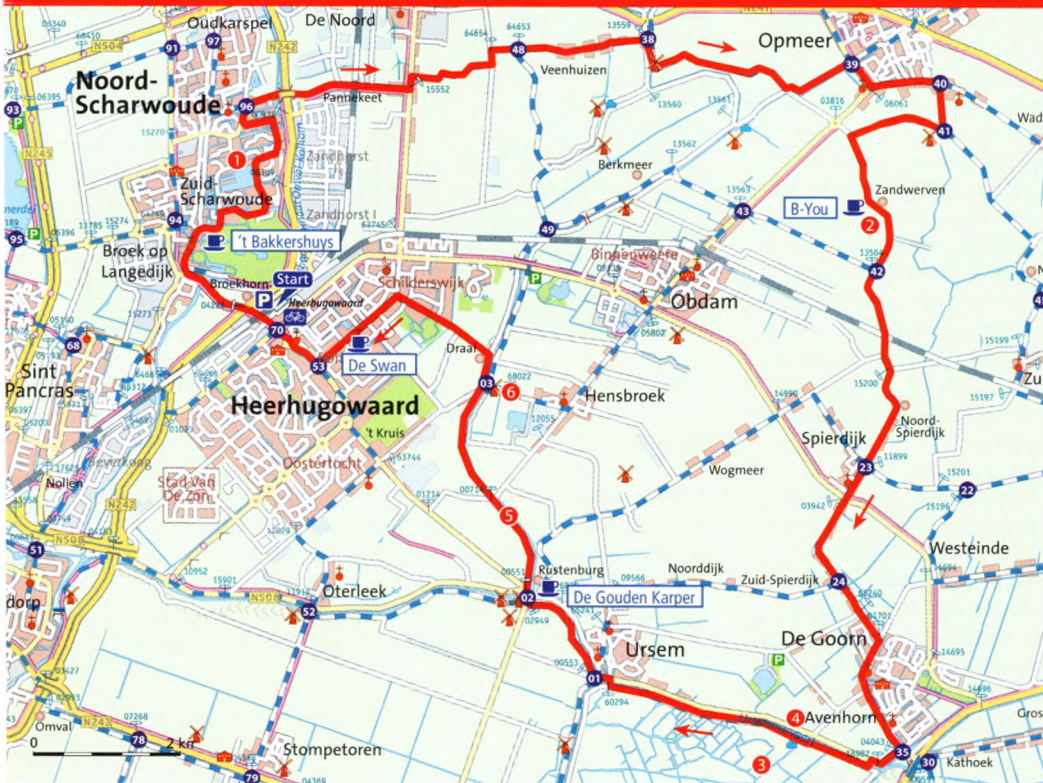
73

6

5

26 Duizend Eilanden-route

Afstand: 43 km

In het gebied rond Broek op Langedijk, Scharwoude en Oudkarspel lagen tot in de jaren zeventig duizenden eilanden. Deze zijn vanaf de 13e eeuw ontstaan doordat men grond weggebaggerde om daarmee andere grond op te hogen. De bagger bleek uiterst vruchtbaar en het vele water maakte de winters zachter, waardoor twee oogsten per jaar mogelijk waren. Het vervoer van vooral kool ging over water in zwartgeeteerde platte schuiten. Ze konden zo binnenvaren in de Broeker Veiling, die heeft bestaan vanaf 1887 tot hij in de jaren tachtig opging in The Greenery. Het veilinggebouw is nu onderdeel van een museum (www.broekerveiling.nl).

1 Rijk der duizend eilanden

Bij de ruilverkaveling in de jaren zeventig van de vorige eeuw bleef een stukje van het waterrijke eilandengebied behouden, maar het grootste deel daarvan is direct opgegaan in een villawijk. Per eilandje zijn maar enkele woningen gebouwd. Centraal ligt de Noorderplas, waar met bootjes kan worden gevaren.

2 Herbouwde boerderij

De monumentale boerderij op Zandwerven 75 is het bewijs

70

94

96

48

38

39

40

41

Markenbinnen en Uitgeest, dorpen die aan of nabij het meer liggen, waren toen handelsplaatsen. De voormalige zeeboezem is later grotendeels ingepolderd. Via het Noord-Hollands kanaal bleef er wel een verbinding met het IJ, maar het Alkmaardermeer heeft nu hoofdzakelijk nog een recreatieve betekenis.

3 Geestgronden Tussen Heiloo en Egmond en verderop tussen de duinen en Uitgeest fietst u over de geestgronden. De duinen die hier vroeger waren, hadden geen betekenis voor de kustverdediging, omdat ze ver van zee liggen. Er was daarom geen bezwaar tegen om ze af te graven. Het zand werd gebruikt om wegen mee aan te leggen of om grond te verbeteren. Vanaf de 17e eeuw is de strook aan de binnenkant van de duinen doelgericht afgegraven om deze geschikt te maken voor de bollenteelt. Bollen houden van een kalkrijke, vlakke bodem, met het grondwater dicht onder de oppervlakte.

4 Uitzichtduin Een zijpad leidt van de route naar uitzichtduin

De Hoge Toren. Op een betonnen plateau van ruim 10 m² kunt u kijken tot Amsterdam. Het plateau is tijdens de Tweede Wereldoorlog aangelegd door de Duitsers. Erbovenop stond een 90 m hoge houten toren waaraan apparatuur bevestigd was om radargolven mee op te vangen.

5 Kruisberg Het is een bijzondere ervaring: een 100 ha grote vallei midden tussen de duinen, een vlakte met alleen een paar huizen. In 1870 is dit gebied afgegraven en geëgaliseerd om er aardappelen en graan te gaan verbouwen. Al snel bleken de oogsten erg tegen te vallen en werd de landbouw gestaakt. In 1880 is de grond verkocht

aan een jachtliefhebber, die enkele huisjes op het terrein liet bouwen voor jachttopzieners. De boerderij is later voor verschillende doeleinden gebruikt. Sinds 2007 is er een gasterij gevestigd.

PRAKTISCHE INFORMATIE

Parkeren

P & R bij station **Uitgeest**. Ca. 2 km naar route: vanaf P & R richting Uitgeest-Centrum, door tunnel, eerste kruising linksaf Prinses Beatrixlaan en richting knooppunt 20.
 Castricum station, 0251 - 654 035.

Horeca

Akersloot Café-Restaurant De Vriendschap, Kerklaan 18. Jun - aug di. - zo. vanaf 11.00 uur; ma. gesloten. Daarbuiten ma. - za. vanaf 19.00, zo. vanaf 14.00 uur. **Heiloo Café-Bar De Wit**, Heerenweg 146. Ma. - vr. vanaf 9.00, za. - zo. vanaf 12.00 uur. **Egmond-Binnen 't Wapen van Egmond-Binnen**, Herenweg 59. Apr - sep vanaf 12.00; daarbuiten vanaf 15.00 uur. **Heemskerk Gasterij De Kruisberg**, Kruisberg 4a. Di. - zo. 9.30 - 17.00 uur. Ma. gesloten.

30 Monnickendamroute

Afstand: 31 km

1 Monnickendam Monnickendam ligt aan de Gouwzee en heeft een goed bewaarde historische binnenstad met huizen uit de 17e en 18e eeuw. Door de verbinding met de toenmalige Zuiderzee konden grote zeeschepen Monnickendam binnenvaren en onderhield het stadje een bloeiende handel met de Oostzeelanden. De Sint-Nicolaaskerk uit de 15e eeuw getuigt nog van deze glorieusheid, evenals de Waegh aan de Binnenhaven. In de Waegh werd vroeger kaas gewogen en verhandeld, maar er werden ook vrouwen gewogen die van hekserij werden beschuldigd.

2 Groen Waterland Het huidige landschap is ontstaan door ontginning van het laagveen vanaf het jaar 1000. Waterlopen en stroomgeulen werden uitgediept en mensen vestigden zich op de hoogste veenbulten. De geschiedenis van Waterland is er een van dijken bouwen, pogingen tot drooglegging, vloedgolven en dijkdoorbraken. Door dijkdoorbraken ontstonden aeën en dieën, langgerekte meren en stroomgeulen, die de later drooggelegde polders van elkaar scheidde. In het veenweidelandschap staat de natuur centraal. Ieder voorjaar komen weidevogels naar Waterland om te broeden. Al vele jaren worden de nesten van weidevogels door het Agrarisch Natuurbeheer Waterland beschermd.

Vanuit het historische stadje Monnickendam verkent u het Waterland, een uniek veenweidegebied. Op een steenworp afstand van Amsterdam is een prachtig stukje 'Oud Holland' bewaard gebleven: kleine schilderachtige dorpjes met houten huizen en daartussen een open landschap van polders, weilanden, veel water en plassen. Het Waterland vormt een ecologisch kerngebied dat ook internationaal van grote betekenis is. Langs de oevers van sloten en plassen groeien bijzondere planten. In plassen en rietlanden leven grote aantallen watervogels en de graslanden zijn belangrijk voor weidevogels als grutto en Kievit.

3 Broek in Waterland 'Broek', zoals de bewoners het dorp noemen, is het meest pittoreske dorp van Waterland. Met zijn beschermde dorpsgezicht, houten huizen en watergangen vormt het een stille tegenpool van Amsterdam. Broek in Waterland was in de 17e en 18e eeuw het meest welvarende dorp in Waterland. Ook toen al verlieten rijke Amsterdammers de stad om buiten te gaan wonen. De Broekers lieten deftige huizen met prachtige interieurs bouwen, te herkennen aan de pastelkleuren waarin ze geschilderd zijn. In de arme periode van Broek in Waterland werden de huizen namelijk vooral in grijstinten geverfd. De langwerpige Broeker huizen werden vanwege de slappe bodem geheel van hout gebouwd en bestonden uit één woonlaag.

4 Durgerdam Bij Durgerdam fietst u langs de IJmeerdijk en geniet u van het weidse uitzicht op het water en het nieuwe IJburg aan de overkant. Durgerdam is een karakteristiek lintdorp met prachtige houten dijkhuizen langs het IJmeer.

5 Zuiderwoude Zuiderwoude werd in de 11e eeuw gesticht en is het oudste dorp in de gemeente Waterland. In het dorp van 263 inwoners staat een aantal traditionele Waterlandse boerderijen, waarbij het woonhuis, de stal en de hooischaar in één lijn achter elkaar zijn gebouwd. De ontginning van het veengebied rond Zuiderwoude begon in de 12e eeuw vanaf de Ooster Ae. Hier liggen ook de oudste boerderijen.

PRAKTISCHE INFORMATIE

Parkeren

Monnickendam, parkeren aan het Bolwerk. De route start bij knooppunt 55.

Vanuit Amsterdam per auto: Ring A10 afrit S115, parallelweg in zuidelijke richting, na 500 m linksaf onder tunneltje door (Liergouw) en na 100 m parkeren bij informatiebord; pak de route op bij knooppunt 46. Per fiets: na de twee Schellingwouderbruggen rechtsaf richting Durgerdam en knooppunt 46.

Amsterdam Centraal Station, 020 - 624 8391.

Horeca

Monnickendam De Waegh, Middendam 5-7. Di. gesloten.

Broek in Waterland

Pannenkoekenhuis De Witte Swaen, Dorpstraat 11. Dagelijks vanaf 12.00 uur. **Durgerdam De Oude Taverne**, Durgerdammerdijk 73. Dagelijks vanaf 8.00 uur (terras aan het water). **Holysloot Jachthaven Henk John**, klein terras bij het pontje, 020 - 490 4612. **Zuiderwoude** (iets van route af, 500 m richting knooppunt 53) **Theetuin 't Einde**, Dorpsstraat 78. Mei - sep vr. - za. 12.00 - 17.00, zo. 10.00 - 17.00 uur. Daarbuiten alleen za. - zo.

Vaartijden

Pontje bij Holysloot: 15 apr - sep za. - zo. 9.30 - 17.00 uur; jul - aug dagelijks.

31 Noordelijke Vechtstreek-route

Afstand: 28 km

Bij Muiden mondt de Vecht uit in het IJmeer. De historische plaatsen Muiden, Weesp en Nigtevecht getuigen van het rijke verleden van deze rivier, die vroeger van groot belang was voor de scheepvaart. Ook het gebied rond de Vecht is schitterend met zijn open polderlandschap met molens, dijkes, veeteeltbedrijven en knotwilgen. U fietst ook langs de rand van het Naardermeer, Nederlands oudste natuurgebied. Het gebied waar u doorheen fietst, wordt recentelijk bedreigd door plannen voor de aanleg van de verbindingssnelweg A6-A9. Na deze fietstocht bent u definitief tegen dit onzalige plan!

1 Muiderberg is met zijn boulevard en strand een van de oudste badplaatsen van Amsterdam. Het ondiepe water van het IJmeer maakt het geschikt voor kinderen. Ook watervogels fourageren graag in het ondiepe water langs de oever. Daarom is een deel van de oever langs de Zuiderzeedijk afgesloten voor watersporters.

2 Muiderslot In het vestingstadje Muiden mondde vroeger de Vecht uit in de Zuiderzee. Floris V liet op deze strategische plek het Muiderslot bouwen. Vanaf het kasteel hing een ketting over de Vecht, zodat tol kon worden geheven bij de schepen op de rivier. Het Muiderslot is een van de mooiste middeleeuwse kastelen van Nederland, met

een fraaie ronde hoektorens, een slotgracht en een ophaalbrug. Rijksmuseum Muiderslot: april t/m okt. ma.-vr. 10-17, za. en zo. 12-18 uur, nov. t/m maart za. en zo. 12-17 uur; www.muiderslot.nl.

3 Weesp wordt wel 'een schatje van een stadje' genoemd. De binnenstad langs de Vecht is rijk aan monumenten en nodigt uit tot een verkenning. Bezienswaardig zijn de gotische Grote of Sint-Laurenskerk uit 1462, het neoclassicistische stadhuis uit de gouden eeuw, en de Sint-Laurentiuskerk met zijn hoge toren. Aan de Ossenmarkt, een eiland in de Vecht, ligt het fort uit 1861, dat deel uitmaakt van de Stelling van Amsterdam. Verderop langs de Vecht staan

de molens De Vrienschap (1900) en d'Eendragt (1691). De Vrienschap is nog in gebruik en heeft een molenwinkel met producten voor het bakken van brood (open: za. 10-14 uur).

4 Amsterdam-Rijnkanaal Ten zuiden van Weesp fietst u langs het Amsterdam-Rijnkanaal, dat in 1885 werd gegraven als belangrijke scheepvaartroute tussen de Amsterdamse haven en de Rijn. Daarvoor maakte alle scheepvaart gebruik van

